

UOT 902

ELMAR BAXŞƏLİYEV

BÜLÖVQAYA YAŞAYIŞ YERİNİN KERAMİKASI

Babək rayonunun Göynük kəndi yaxınlığında yerləşən Bülövqaya yaşayış yerinin tədqiqi zamanı aşkar olunan keramika nümunələri Naxçıvanın Orta Eneolit dövrü mədəniyyətini xarakterizə etmək üçün əhəmiyyətlidir. Keramika məmulatının müqayisəli təhlili e.ə. V minilliyin ortaları və ikinci yarısında burada Ubeyd tipli Dalma Təpə boyalı keramikanın yayıldığını göstərir. Tədqiqatlar bu tip keramikanın saman qarışıq gildən hazırlandığını və yerli istehsalın məhsulu olduğunu təsdiq edir.

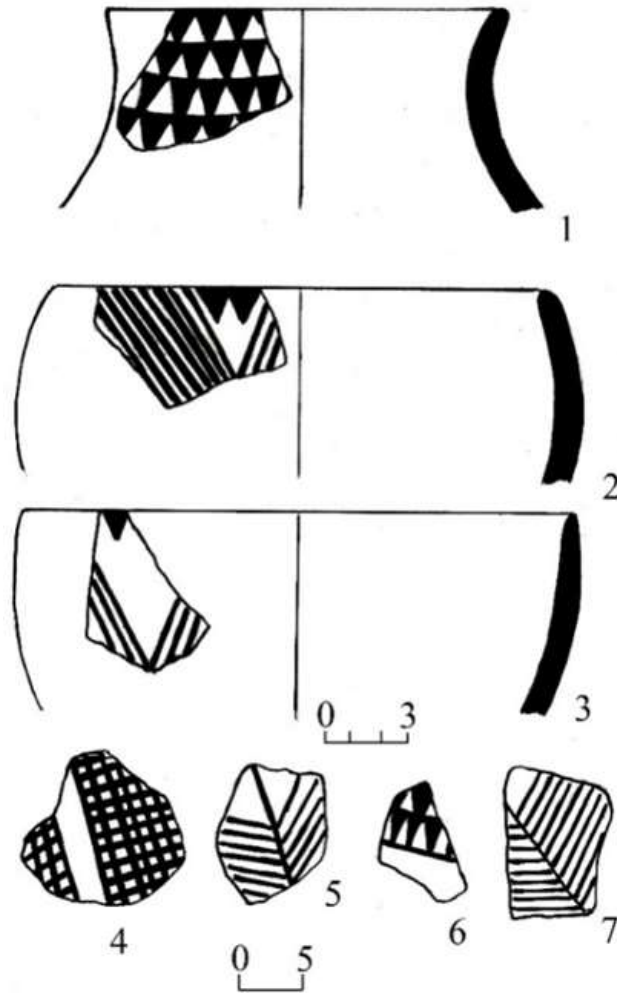
Açar sözlər: *Yaxın Şərq, Naxçıvan, barmaq basqılı keramika, boyalı keramika, Eneolit dövrü, Dalma Təpə.*

Bülövqaya yaşayış yeri Naxçıvan Muxtar Respublikasında, Babək rayonu ərazisində, Göynük kəndinin cənub-qərbində yerləşir [1, s. 51]. Yaşayış yeri 2017-2019-cü illərdə aparılan arxeoloji axtarışlar zamanı əldə olunan yerüstü materiallar əsasında öyrənilmişdir. Yaşayış yerindən çox sayda keramika məmulatı aşkar olunmuşdur. Keramika nümunələri tərkibinə saman, qum qatılmış və qatqısız gildən hazırlanmışdır. Aşkar olunan keramika nümunələri hazırlanma texnologiyasına və naxışlanmasına görə Orta Eneolit dövrü üçün səciyyəvidir. Boyaqlı keramika nümunələrinin naxışlanma motivi Dalma Təpə keramikası ilə bənzərdir. Əldə olunan bu tip maddi-mədəniyyət nümunələrinin müqayisəli təhlili və kömür analizləri abidənin hansı dövrü əhatə etməsi haqqında ilkin fikirlər deməyə imkan verir. Buradan tapılan keramika nümunələri yaşayış yerinin maddi-mədəniyyətini öyrənməyə, burada yaşayan insanların həyat tərzini, dünyanı düşünmə tərzini və öz ideoloji görüşlərini ifadə etmə formasını, ətraf ölkələr ilə olan əlaqələrini aydın şəkildə müəyyən etməyə imkan yaradır. Bununla yanaşı aşkar olunan heyvan sümükləri, obsidian parçaları Orta Eneolit dövründə yaşayan insanların iqtisadi-mədəni əlaqələri haqqında müəyyən fikir yürütməyə zəmin yaradır. Keramika nümunələrinin hazırlanma üsulu və forması bu mədəniyyətin yayılma dairəsini müəyyənləşdirmək üçün də əhəmiyyətlidir.

İndiyədək Cənubi Qafqazda yalnız Son Eneolit abidələri aşkar olunduğu üçün bu dövr arxeoloqların diqqətindən kənar qalmışdır. Naxçıvan ərazisində aşkar olunan bu tip abidələr Urmiya gölünün cənubunda meydana çıxan Dalma Təpə mədəniyyətinin yayılma arealını və müəyyən coğrafi bölgə içərisində inkişafını mərhələli şəkildə öyrənməyə imkan yaradır. Tapıntıların araşdırılması Eneolit dövrünün bu mərhələsində iqtisadi, sosial və mədəni inkişafın necə olduğu haqqında müəyyən fikirlər söyləməyə imkan yaradır.

Yaşayış yerindən əldə olunan keramika əsasən iki qrupa bölünmüşdür: boyalı və sadə keramika nümunələri. Əldə olunan keramika məmulatı tərkibinə qum, saman qatılmış və qatqısı olmayan gildən hazırlanan nümunələrdir (şəkil 1, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7). Bu keramika nümunələri bəzən içəridən, bəzən isə xaricdən qırmızı boya ilə boyanmış və qırmızı boya üzərindən qara və qəhvəyi rənglə həndəsi fiqurlarla naxışlanmışdır. Tapıntılar arasında az da olsa boz və qara rəngli nümunələr də vardır. Bu keramika nümunələrinin naxışlanma forması da müxtəlifdir. Keramika nümunələri arasında bir-birinin üzərinə çəkilmiş üçbucaqlar (şəkil 1, 1, 6), içərisi paralel xətlərlə naxışlanmış üçbucaqlar (şəkil 2, 6), üzəri paralel xətlər və içərisi doldurulmuş üçbucaqlarla (şəkil 1, 2, 3), sünbülşəkilli ornament (şəkil 1, 5, 7), torşəkilli naxış (şəkil 1, 4; şəkil 2, 5, 9), şaquli xətlərlə boyanaxışlı nümunələr (şəkil 2, 1, 2, 7), əks istiqamətdə yerləşdirilən üçbucaqlar şəklində naxışlanan (şəkil 2, 8) boyalı nümunələr vardır.

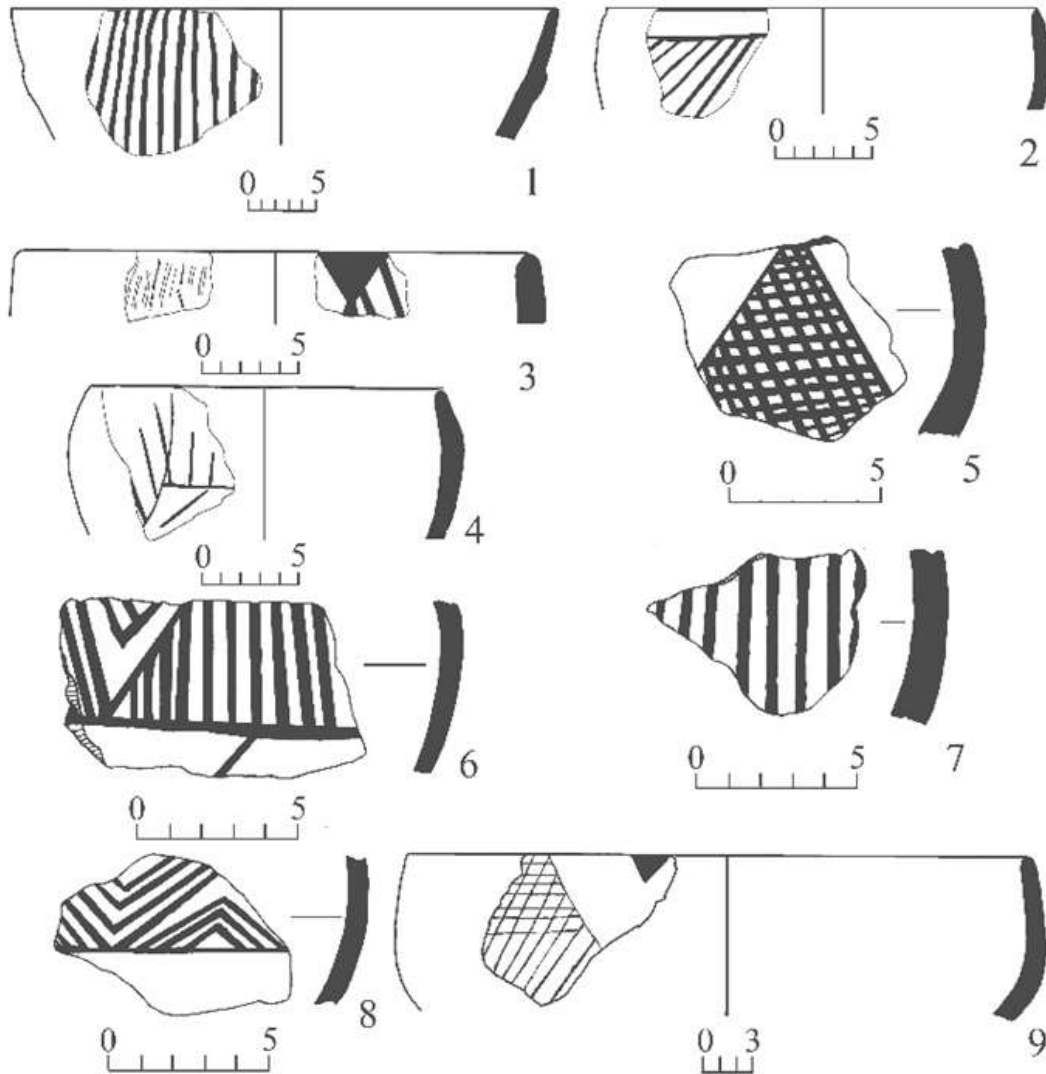
Bülövqaya yaşayış yerindən aşkar olunan bu cür boyalı kasa və küpə nümunələri hazırlanma texnologiyasına və naxışlarına görə Eneolit dövrünün orta mərhələsinin xüsusiyyətlərini daşıyır. Keramika nümunələrini naxışlanma texnologiyasına və motivinə görə bir neçə tipə bölmək olar. Abidədən aşkar olunan keramika nümunələri arasında içərisi və xarici qırmızı rəngli boya ilə boyanmış, üzəri qara rəngli boya ilə içərisi paralel xətlərlə doldurulmuş üçbucaqlarla naxışlanmış bir nümunə vardır (şəkil 2, 6). Bu tip naxışlar Dava Göz [2, s. 74, şəkil 7, 1; s. 76, şəkil 12, şəkil 12, I], Culfa Kültəpəsi [3, s. 328, şəkil 5; 8, şəkil 9, 4, 7], Hacı Firuz [13, s. 145, şəkil 92; s. 146, şəkil 93] kimi abidələrdən məlumdur. Başqa bir naxışlama üsulu isə qırmızı rəngli keramikanın səthinə qara rəngli boya ilə bir-birinin üzərində yerləşdirilən üçbucaqlar şəklində olan naxışlamadır (şəkil 1, 1, 6). Bu tip naxışlama üsulu Hacı Firuz [13, s. 145, şəkil 92 h; s. 155, şəkil 97 s.], Dalma Təpə [7, s. 121, şəkil 7 a, b], Seh Gabi [8, s. 276, şəkil 62, 56.2, 57.3; s. 292, şəkil 68, 39.2, 40.1, 40.2, 40.3] abidələrindən məlumdur.

Şəkil 1. Bülövqayanın boyanaxışlı kasa və küpə tipli keramikası.

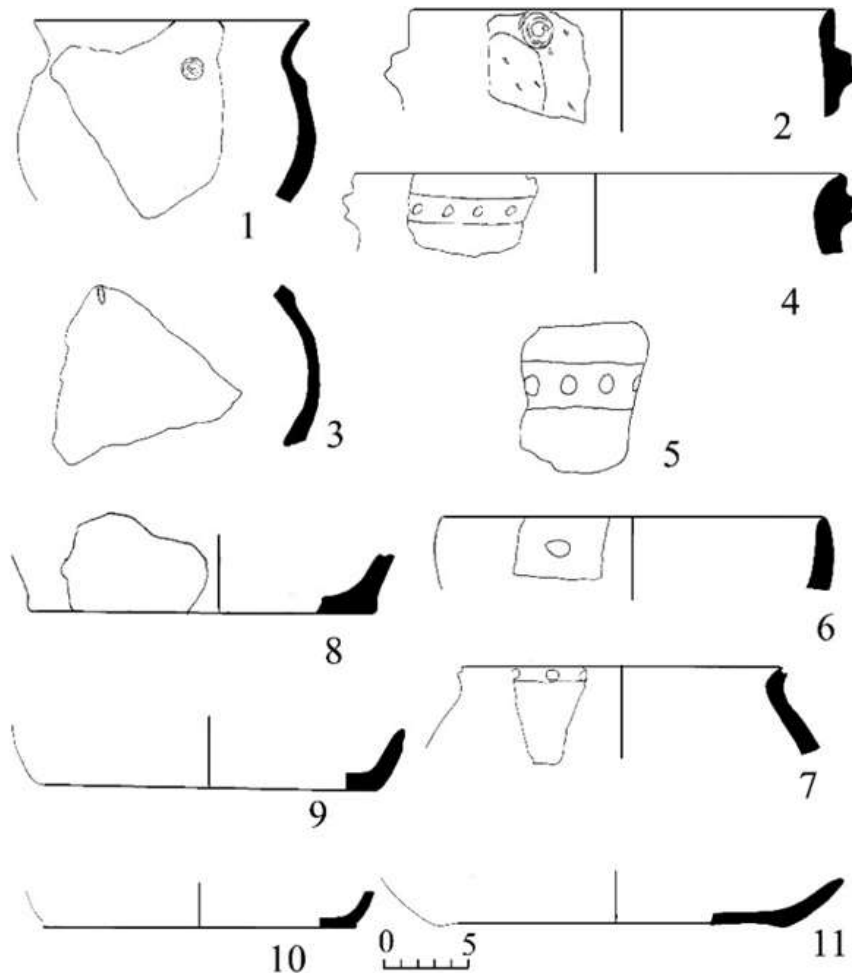
Torşəkilli naxışlama üsulu da Eneolit dövrü üçün xarakterik olan naxışlama formalarındandır. Bu nümunələr keramikanın qırmızı rəngli səthinə qara rəngli boya ilə çəkilmişdir. Yaşayış yerindən aşkar olunan bu tip naxışlanmış keramika nümunələrinin (şəkil 1, 4; şəkil

2, 5, 9) bənzərləri Dalma Təpə [7, s. 124, şəkil 4 d; s. 127, şəkil 10 a], Lavin Təpə [9, s. 114, şəkil 7, 437, 456; s. 115, şəkil 8, 783; s. 117, şəkil 10, 1031), Seh Qabi (8, s. 264, şəkil 58, 27.1, 27.2, 27.3; s. 267, şəkil 59, 34.1, 34.2, 34.8; s. 279, şəkil 63, 63.1, 63.2, 65.66; s. 292, 37.1, 37.2; s. 295, şəkil 69, 45.3], Kultəpə Hadishahr [4, s. 113, şəkil 12, 1, 2], Yanik Təpə [5, şəkil 15, 3] kimi abidələrdən də məlumdur. Tapıntıları arasında keramikanın qırmızı rəngli səthinə qara rəngli boyaqla sünbülşəkilli formada naxışlanmış nümunələr də vardır (şəkil 1, 5, 7) Bu tip ornamentlərin Seh Gabi [8, s. 276, şəkil 62, 56.3; s. 411, şəkil 102, 5], Alikömək-təpə [10, s. 157, şəkil XLV, 9; s. 158, şəkil XLVI, 4] kimi abidələrdə də bənzərləri vardır. Əldə olunan keramika nümunələri arasında içərisi qırmızı rəngdə boyanmış və cilalanmış, üzəri qara rəngli boyaqla şaquli xətlərlə naxışlanmış nümunələr də vardır (şəkil 2, 1, 2, 7). Bu tip naxışlama üsulu Hacı Firuz [13, s. 145, şəkil 92, j, k, l], Seh Gabi [8, s. 267, şəkil 59, 38.1, 38.2, 38.3, 38.4.; s. 287, şəkil 66, 22.1; s. 302, şəkil 72.6], Kultəpə Hadishahr [4, s. 109, şəkil 8, 8; s. 111, şəkil 10, 1, 6] abidələrdən məlumdur. Yaşayış yerindən aşkar olunan konusvarı və bikonik formalı kasaların üzəri üçbucaqlar və içərisi doldurulmuş üçbucaqlarla (şəkil 1, 2, 3) naxışlanmışdır.

Şəkil 2. Bülövqayanın konusvarı, qabarıq və bikonik formalı kasa tipli boyalı keramikası.

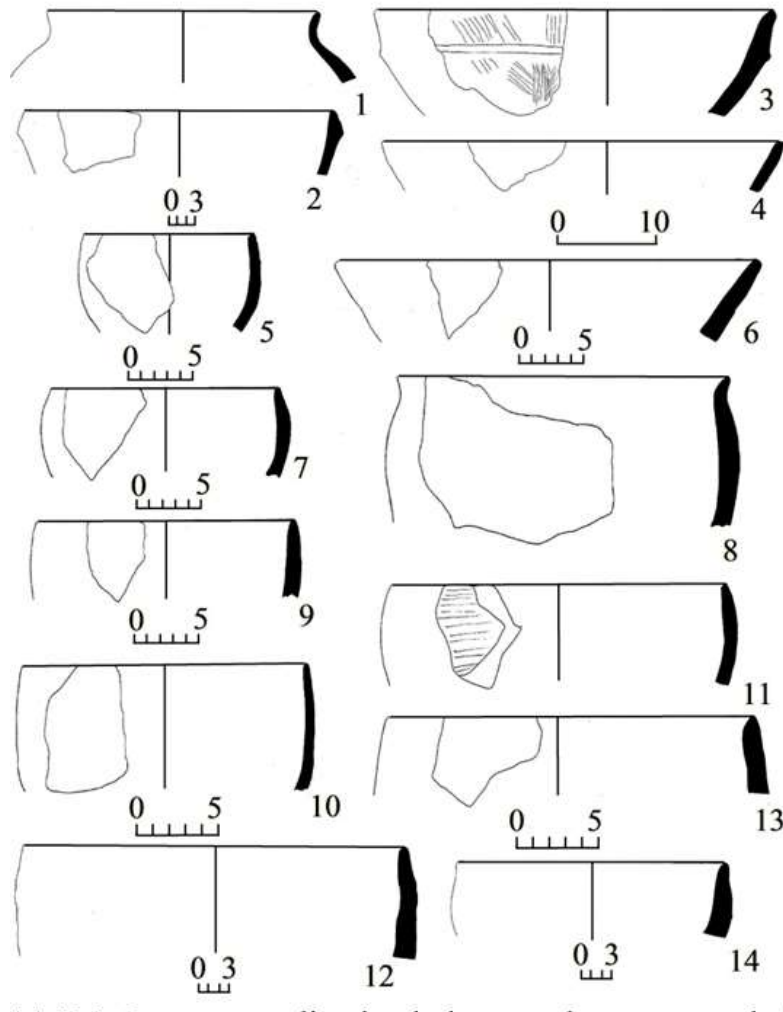
Bu nümunələrin ornamentasiyası Hacı Firuz (13, s. 145, şəkil 92, o, r, q; p. 146, şəkil 93, a, g, h) keramikasındakı naxışlama ilə bənzərlik təşkil edir. Bir-birinə əks istiqamətdə yerləşdirilmiş, bir-birinin içərisinə çəkilmiş üçbucaq formalı bəzəmə motivi olan keramika parçası hazırlanmasına görə diqqəti cəlb edir (şəkil 2, 8). Digər keramika nümunələrindən fərqli olaraq bu kasa qum qarışıq gildən hazırlanmışdır. Ehtimal ki, cənub ölkələrindən idxal edilmişdir. Bu naxış nümunələri Hacı Firuz [13, s. 145, şəkil 92, o, r, q; s. 146, şəkil 93, a, g, h; s. 148, şəkil 94, c, e, i; s. 150], Seh Gabi [5, s. 302, şəkil 72, 5], Dalma Təpə [7, s. 121, şəkil 4, f] yaşayış yerlərindən məlumdur. Bülövqaya yaşayış yerindən aşkar olunan ikinci qrup keramika məmulatı boya naxışsız keramikadır. Bu tip keramika nümunələri əsasən sarı, bəzən isə qara rəngli, yaxşı bişirilmiş və tərkibində saman qatqısı olan gildən hazırlanmışdır. Yaşayış yerindən aşkar olunan boyasız keramika nümunələrini bir neçə tipə bölmək olar. Birinci tip nümunələr qara və sarı rəngli gildən hazırlanmış, saman qatqılı, məməcikşəkilli qabartmalarla naxışlanan keramika parçalarıdır (şəkil 3, 1, 2, 3). Bunlara bənzər keramika nümunələri Anadolunun Eneolit dövrü keramikası üçün də xarakterikdir.

Şəkil 3. Naxışsız, qabartma bəzəməli keramika və oturmaq tipləri.

Bu tip ornament Alishar Höyük [12, s. 171; şəkil 173], Böyük Güllücek [6, s. 475; şəkil 47], Karain Mağarası [11, s. 222; şəkil 5, 5-6], Hassek Höyük, Kultəpə Hadishahr [4, s. 114, şəkil 13, 1, 2, 3, 4; s. 116, şəkil 15, 3; s. 121, şəkil 20, 1], Dava Göz [2, s. 228, şəkil 42, 8, 9] yaşayış məskənlərində mövcuddur. Boyaqsız keramikanın ikinci tipi qabarıq kəmər üzərində tək-tək

barmaq basqısı ilə naxışlanmış nümunələrdir (şəkil 3, 4, 5, 6, 7). Bənzər nümunələr Kultəpə Hadishahr [4, s. 113, şəkil 12, 9, 10; s. 116, şəkil 15, 5; s. 119, şəkil 18, 7; s. 120, şəkil 19, 12; p. 121, şəkil 7], Hassek Höyük, Kırklareli Höyüğü, Aşağı Pınar abidələrindən məlumdur. Üçüncü tip boyasız nümunələr qabların oturacaqlarından ibarətdir (şəkil 3, 8, 9, 10). Bu tip keramika nümunələrinə Dalma Təpə [4, s. 126, şəkil 9, k], Seh Gabi [8, s. 367, şəkil 80, 4; s. 385, şəkil 89, 8; s. 387, şəkil 90, 2, 14; s. 69, şəkil 9, 1], Kultəpə Hadishahr [4, p. 113, şəkil 12, 11; s. 114, şəkil 13, 7, 9; s. 116, şəkil 15, 7, 8, 9; s. 127, şəkil 26, 4, 5; s. 129, şəkil 28, 18] abidələrində rast gəlik. Yaşayış yerindən çox sayda boyasız kasa, küpə və çölmək nümunələri aşkar olunmuşdur. Əldə olunan kasa nümunəsi (şəkil 4, 1) qabarıq gövdəli olub ağız hissəsi xaricə qatlanmış formadadır. Bu keramika nümunəsinin bənzəri Seh Gabi [8, s. 391, şəkil 92, 5] abidəsindən məlumdur. Axtarışlar zamanı aşkar olunan çölmək nümunəsi (şəkil 4, 8) qırmızı rəngli, qabarıq gövdəli və ağız hissəsi xaricə qatlanmış formadadır. Bu formada hazırlanmış çölmək nümunəsinə Seh Gabi [5, s. 389, şəkil 91, 4] yaşayış yerində rast gəlinir. Yaşayış yerindən aşkar olunan keramika nümunələrinin bir qrupu bikonik və qabarıq formalı kasa nümunələrindən (şəkil 4, 5, 7, 9, 10, 12, 13, 14) ibarətdir. Bu tip keramika nümunələri Dalma Təpə [7, s. 126, şəkil 9 s.], Seh Gabi [8, s. 367, şəkil 80, 1; s. 395, şəkil 94, 4] yaşayış yerlərindən məlumdur.

Şəkil 4. Qırmızı rəngli çölmək, küpə və kasa nümunələri.

Aşkar olunan keramika nümunələrindən biri konusvarı qabarıq kasanın (şəkil 4, 2) bir hissəsidir. Bu tip kasa nümunəsinə Seh Gabi [8, s. 391, şəkil 92, 5] yaşayış yerində rast gəlinir. Üzəri daraqvarı alətlə naxışlanmış keramika nümunələri (şəkil 4, 3, 11) də aşkar olunmuşdur. Bu şəkildə naxışlanmış keramika nümunələrinə Kultəpə Hadishahr [4, s. 110, şəkil 9, 1; s. 114, şəkil 10; s. 116, şəkil 15, 1; s. 118, şəkil 17, 3, 8; s. 119, şəkil 6; s. 121, şəkil 10,14] və digər [14, s. 60, şəkil 4, 12] yaşayış yerlərində rast gəlinir. Yaşayış yerindən aşkar olunan kasaların bir qrupu silindrik-konusvarı formalıdır (şəkil 4, 4, 6). Bu formalı kasa nümunələri Dalma Təpə [7, s. 126, şəkil g, h; s. 127, şəkil 10 f, g], Seh Gabi [8, s. 224, şəkil 40, 4; s. 226, şəkil 41, 1, 2; s. 228, şəkil 42, 2, 4, 5; s. 367, şəkil 80, 2; s. 375, şəkil 84, 4, 7] abidələrindən məlumdur.

Yaşayış yerindən aşkar olunan keramika nümunələri hazırlanma texnologiyasına, forma və naxışlanma şəklinə görə Dalma təpə mədəniyyəti abidələrin keramikası ilə bənzərlik təşkil edir. Yaşayış yerindən kömür analizləri götürülmədiyi üçün keramikanı tarixləndirmək bir qədər çətinlik törədir. Bülövqayadan əldə olunan boyalı keramika nümunələri Uçan ağıl yaşayış yerinin naxışlı keramikası ilə bənzərlik təşkil edir. Buradan aşkar olunan sünbülşəkilli bəzəmə motivi xüsusilə diqqətəlayiqdir. Bülövqaya ilə həmdövr olan Culfa Kültəpəsində bu tip boyalı keramika VII və VI b təbəqələrindən məlumdur [7, s. 110-111, şəkil 9-10]. Culfa Kültəpəsində bu təbəqədən götürülən kömürün analizi e.ə. 4500-4200-ci və 4200-3900-cü illəri göstərmişdir [7, s. 54]. Bülövqaya tipli boyalıların tapıldığı Seh Gabi yaşayış yeri e.ə. 3700-3200-cü illərə aid edilmişdir [11, s. 482]. Bülövqaya boyalı keramikası yuxarıda qeyd olunduğu kimi Uzun oba və Uçan ağıl yaşayış yerlərinin keramikası ilə də bənzərdir. Bu baxımdan Uçan ağılda aşkar olunan sünbülvarı ornament xüsusilə diqqətəlayiqdir [6, şəkil 1, 3]. Uçan ağıl yaşayış yeri kömür analizlərinə əsasən e.ə. 4690-4450-ci illərə, Uzunoba yaşayış yeri isə e.ə. 4620-4370-ci illərə aid edilir [1, s. 46]. Qeyd edək ki, Uçan ağılda Dalma tipli basqı naxışlı keramika yalnız bir nümunə ilə təmsil olunmuşdur. Araşdırmalar göstərir ki, Urmiya gölündən cənuba doğru Kanqavar vadisində və Mahidaştda Dalma tipli keramika daha gec meydana çıxmışdır [8, s. 482-486].

Hacı-Firuzda Dalma tipli keramika e.ə. 4900-cü ilə [8, s. 481], Dalma təpədə 4930-cu ilə [5, s. 539], Naxçıvan təpə də isə 4945-ci ilə [1, s. 38] aid edilir. E.ə. V minilliyin ortalarına aid Dalma tipli keramika nümunələri Qərbi İranda Zaqros dağlarının şimal və mərkəzindəki dağlıq vadilərdə geniş yayılmışdır. Dalma ənənəsi, Mesopotamiyada, Zaqrosun qərbində yayılan Ubeyd 3 və Ubeyd 4 mərhələsi ilə həmdövrdür [14, s. 97]. Buradan əldə olunan Dalma tipli keramika nümunələri, əsas olaraq, mərkəzi Zaqros dağlarından şərq və qərb istiqamətində keçən dağlıq yol boyunca 100 kilometr uzunluqdakı iki vadi arasındakı beş sahədə, Royal Ontario Muzeyi qazıntıları və yerüstü araşdırmalar zamanı əldə olunmuşdur. Kanqavarın şərqindəki vadidə, Dalma təbəqələri, 1 Gabi və Godin Təpə də qazılmışdır. Mahidaştın qərbindəki geniş vadidə, Dalma və buna bağlı keramika nümunələri 16 abidənin səthindən tapılmışdır. Bunlardan ikisi Təpə Siahbid və Chogha Maran, üçüncüsü Təpə Koh, xüsusilə zəngin yerüstü Dalma tipli keramika nümunələri vermişdir. Bu mədəniyyətin coğrafi əhatə dairəsinin geniş olduğunu Kanqavara bitişik Nehavənd vadisindəki Tepe Giyan, Şimal-Şərqi İranın Ziviye bölgəsindəki Təpə Sivandan götürülən keramika nümunələri də təsdiq edir. Buna əlavə olaraq Dalma tipli barmaq basqılı keramikaya bənzər, barmaq basqılı keramika nümunələri, İraqın şərqindəki Jebel Hamrin hövzəsindən, orta Zaqros yaylaqlarının qərbindəki Dağlıq yol və Hamrinin şimalındakı Kərkük bölgəsindən az miqdarda əldə edilmişdir. Qeyd edək ki, Bülövqaya yaşayış yerindən basmanaxışlı keramika hələlik aşkar olunmamışdır. Bülövqaya

yaşayış yerindən aşkar olunan keramika məmulatının tədqiqinə əsasən keramika məmulatının başlıca olaraq e.ə V minilliyin ortalarına aid olduğunu demək olar. Keramika məmulatının əsas xüsusiyyətləri Dalma təpə tipli boyalı keramikanın olmasıdır. Bülövkaya yaşayış yerinin Şimal Qərbi İran və Naxçıvançay, Sirabçay vadisinin digər abidələri ilə müqayisəli tədqiqi Orta Eneolit mədəniyyətini daha geniş şəkildə öyrənməyə və onun zənginliklərini ortaya çıxarmağa imkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyev V. Naxçıvanda 2018-ci ilin arxeoloji tədqiqatları. Naxçıvan: Əcəmi, 2019, 104 s.
2. Abedi A. Iranian Azerbaijan Pathway from the Zagros to the Caucasus, Anatolia and Northern Mesopotamia: Dava Göz, a New Neolithic and Chalcolithic Site in NW Iran // *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 2017, № 17/1, pp. 69-87.
3. Abedi A., Omrani B., Karimifar A. Fifth and fourth millennium BC in north-western Iran Dalma and Pisdeli revisited // *Documenta Praehistorica*, 2015, v. 42, pp. 321-338.
4. Abedi A., Khatib Shahidi H., Chataigner CH., Niknami K., Eskandari N., Kazempour M., Pirmoham-madi A., Hoseinzadeh J., Ebrahimi G.H. Excavation at Kul Tepe of (Jolfa), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report // *Ancient Near Eastern Studies*, 2014, v. 51, pp. 33-167.
5. Burney C.A. The Excavations at Yanik Tepe, Azerbaijan, 1962: Third Preliminary Report // *Iraq*, 1964, v. 26, № 1, pp. 54-61.
6. Koşay H., Akok M. Büyük Güllücek araştırmaları üzerine ilk rapor // *Belleten*, v. 12, 1948, № 46, pp. 471-478.
7. Hamlin C. Dalma Tepe // *Iran*, № 13, 1975, pp. 111-127.
8. Henrickson H.F. Ceramic styles and cultural interaction in the Early and Middle Chalcolithic of the Central Zagros, Iran. A Thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of philosophy in the University of Toronto. Toronto, 1983, 840 p.
9. Hejebri N., Binandeh A., Nestani J., Vahdati N.H. Excavation at Lavin Tepe North-west Iran // *Ancient Near Eastern Studies*, v. 40, 2012, pp. 95-117.
10. Массон В.М, Мерперт Н.Я. Вопросы хозяйства и общественного строя энеолитических племен Кавказа / *Археология СССР*, 1982, с. 132-158.
11. Seeher J. Antalya yakınlarında Karain Mağarasındaki Kalkolitik Çağ buluntuları / *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. II c., Ankara, 1987, p. 221-238.
12. Von Der Osten H.H. The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 1, University of Chicago / *Researches in Anatolia*, Chicago, 1937, v. 7.
13. Voigt M. Hajji Firuz Tepe, Iran: The Neolithic Settlement. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1983, 396 p.
14. Young T.C. A Comparative Ceramic Chronology for Western Iran, 1500-500 B.C. // *Iran Journal of the British Institute of Persian Studies*, 1965, v. 3, p. 53-85.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: elmarbaxsaliyev91@gmail.com

Elmar Bakhshaliev

CERAMICS OF BULOVKAYA SITE

During the investigation of the settlement of Byulovka, located near the village of Geinuk, Babek district, ceramic products were identified that are important for the characterization of the Middle Chalcolithic Period of Nakhchivan. A comparative study of ceramic products shows that in the middle and second half of the 5th millennium BC, Dalma Tepe painted ceramics of the Obeid type spread here. Studies claim that ceramic products are made of clay with an admixture of chaff and local production.

Keywords: *Middle East, Nakhchivan, ceramics with embossed ornaments, painted ceramics, eneolithic period, Dalma Tepe.*

Эльмар Бахшалиев

КЕРАМИКА ПОСЕЛЕНИЯ БЮЛОВКАЯ

Образцы керамики, выявленные в ходе исследования поселения Бюловкая, расположенного поблизости от деревни Гойнук Бабекского района, значимы с точки зрения характеристики культуры периода среднего энеолита Нахчывана. Сравнительный анализ керамических изделий показывает распространение здесь в середине и второй половине V тысячелетия до н.э. расписной керамики Далма Тепе Убейдского типа. Исследования подтверждают, что керамика этого типа изготавливалась из глины с примесью соломы и являлась продуктом местного производства.

Ключевые слова: *Ближний Восток, Нахчыван, керамика с отпечатком пальца, расписная керамика, период Энеолита, Далма Тепе.*

(Tarix elmləri doktoru, professor Qüdrət İsmayılzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 12.01.2021

Son variant 17.02.2021